

ОНА ТИЛИ ВА ЎҚИШ САВОДХОНЛИГИ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ЎҚИБ ТУШУНИШ КЎНИКМАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ТАҲЛИЛИ

*Абдижамилова Маҳфуза Махмудовна
Бошлангич таълим кафедраси ўқитувчиси
Нукус давлат педагогика институти, Ўзбекистон*

Аннотация: Она тили ва ўқиш саводхонлиги дарсларида ўқувчиларнинг ўқиб тушуниш кўникмасини шакллантиришнинг бугунги кундаги ҳолати ва ўқиш саводхонлигини шакллантиришнинг асосий мақсад ва вазифалари ҳақида баён этилган.

Калит сўзлар: ўқиш саводхонлиги, билим, кўникма ва малака, оғзаки ва ёзма нутқ.

АНАЛИЗ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ И ПОНИМАНИЯ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА И ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ

*Абдижамилова Маҳфуза Махмудовна
Преподаватель кафедры Начальное образование*

Аннотация. В статье описано современное состояние в формировании у учащихся навыков чтения и понимания на уроках родного языка и читательской грамотности. Также описываются основные цели и задачи формирования читательской грамотности.

Ключевые слова: читательская грамотность, знания, умения и навыки, устная и письменная коммуникация.

ANALYSIS OF THE FORMATION OF READING AND UNDERSTANDING SKILLS IN THE LESSONS OF THE NATIVE LANGUAGE AND READING LITERACY

*Abdijamilova Makhfuza Maxmudovna
Teacher of the Primary Education department
Nukus State Pedagogical Institute, Uzbekistan*

Annotation. The article describes the current state in the formation of students' reading and understanding skills in the lessons of their native language and reading literacy. It also describes the main goals and objectives of the formation of reading literacy.

Key words: reading literacy, knowledge, skills, oral and written communication.

Кириш. Замонавий методикада ўқиш саводхонлигини шакллантириш қанчалик долзарб ва аҳамиятли мавзу эканлигини ҳисобга олган ҳолда диссертациямизнинг ушбу қисмида она тили ва ўқиш саводхонлиги дарсларида ўқувчиларнинг ўқиб тушуниш кўникмасини шакллантиришнинг мавжуд ҳолати қай даражада эканлигига оид тадқиқотларимиз натижаларини келтириб ўтамиз. Қўйилган мақсад асосида умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимининг амалдаги давлат таълим стандартлари, Ўзбекистон Республикаси таълим

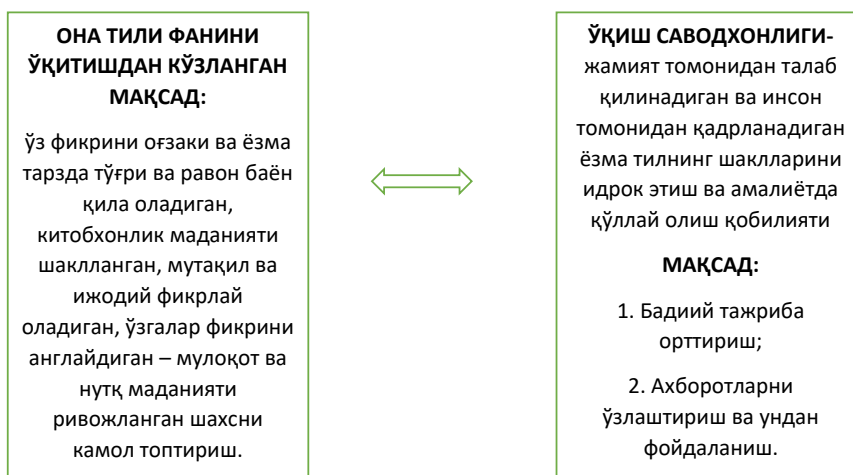
тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепсияси [1] да белгилаб берилган вазифалар асосида яратилган она тили ва ўқиш саводхонлиги фанига оид миллий ўқув дастури, дарслик, ўқитувчи китоби сингари методик воситалар таҳлили олиб борилди.

Бундан ташқари бугунги кунда ўқиш саводхонлиги тушунчаси, унинг аҳамияти, уни шакллантириш усуллари ҳақидаги мавжуд билимлар қай даражада шаклланганлигини синовдан ўтказиш учун бошланғич синф ўқитувчилари ўртасида сўровномалар ташкиллаштирилди ва таҳлил қилинди.

Шунингдек, таълим соҳасида ўқиш саводхонлигини шакллантириш билан боғлиқ методик тадбирлар Ўзбекистон Республикасининг “Халқ таълими тизимида таълим сифатини баҳолаш соҳасидаги халқаро тадқиқотларни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йилда қабул қилинган Қарори [2] га асосан 3-4 йилдан бери ташкиллаштириб келинаётганлигини инобатга олган ҳолда ўқувчиларнинг ҳам мазкур кўникмалари қай даражада шаклланганлигини аниқлаш мақсадида бошланғич тажриба-синов ишларини олиб бордик, натижаларни таҳлил қилдик, тегишли хулосаларни чиқардик.

Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимининг амалдаги давлат таълим стандартларида айнан она тили ва ўқиш саводхонлигига оид малака талаблари эмас, она тили ва ўқиш фанига оид малака талаблари келтирилганлиги учун ушбу малака талабларнинг ҳар бирини алоҳида-алоҳида келтириб, уларда ўқиш саводхонлиги билан боғлиқ мақсадлар қандай мазмунда белгилаб олинганлигига ўз муносабатимизни билдирамиз.

Ўқиш саводхонлигини шакллантиришдан кўзланган асосий мақсад ҳамда она тили фанини ўқитишдан кўзланган асосий мақсад билан танишар эканмиз, улар маълум маънода ўзаро ҳамоҳанг эканлигига амин бўлдик:



Кўриб турганингиздек, 2017 йилда қабул қилинган ДТС [3] да она тили фанини ўқитишдан кўзланган асосий мақсаднинг муайян жиҳатлар(китобхонлик маданияти шаклланган, мутақил ва ижодий фикрлай оладиган, ўзгалар фикрини англайдиган)и ўқиш саводхонлигини шакллантиришдан кўзланган асосий мақсад билан мос

келиши белгиланган.

Она тили фанини ўқитишдан кўзланган мақсад асосида белгилаб олинган вазифаларнинг ҳам айримлари ушбу кўникмани шакллантиришга доир таълим мазмунини ишлаб чиқиш учун қонуний асос вазифасини ўтай олади:

-ўқувчи шахсини фикрлашга, ўзгалар фикрини англашга, ўз фикрини оғзаки ва ёзма шаклда саводли баён қила олишга қаратилган нутқий компетенцияни ривожлантириш;

-ўқувчиларда грамматикага оид ўзлаштирилаётган билимларни (фонетика, лексикология, сўзнинг таркиби, сўз ясалиши, морфология, синтаксис, ёзув ва имло, тиниш белгилари, нутқ услублари, стилистикага оид тушунчаларни) ривожлантириш [3].

Худди шу сингари ўқиш фанини ўқитишдан кўзланган асосий мақсад ва унинг вазифаларига ҳам назар ташлаймиз:



Келтирилган чизма орқали она тили фанига нисбатан ўқиш фанини ўқитишдан кўзланган асосий мақсад айнан ўқиш саводхонлигини шакллантиришдан кўзланган асосий мақсадларнинг бири, яъни бадиий тажриба орттириш билан жуда мос (адабий-эстетик дидини шакллантириш ҳамда уларда мустақил фикрлаш, образли тафаккурга оид билим, кўникма, малакаларни ҳосил қилиш ва ривожлантириш, ўқувчиларни бадиий адабиётга қизиқтириш) келишини англаш мумкин. Аммо ҳар иккала фаннинг мақсадлари таҳлил қилинганда ўқиш саводхонлигини шакллантиришдан кўзланган асосий мақсадларнинг иккинчиси, яъни ахборотларни ўзлаштириш ва ундан фойдаланиш билан боғлиқ жиҳат(ахборот матнлари асосида ўқиш саводхонлигини

шакллантириш) очик ҳолда қолганлини кўриш мумкин.

Шунга қарамай ўқиш фанининг мақсади асосида ушбу фаннинг олдига қўйилган вазифалар таҳлили олиб борилганида эса айнан ахборотлар билан ишлашга қаратилган турли нутқ услубларига оид матнлар билан ишлаш вазифаси ҳам мавжуд эканлиги (ёзма нутқда юксак саводхонлик, адабий тил меъёрларига риоя этиш, услубий ранг-барангликдан фойдалана олиш кўникма ва малакаларини ривожлантириш) [3] ушбу фанни ўқитиш орқали ўқувчиларда ўқиш билан боғлиқ айрим кўникмаларни шакллантиришнинг имкони борлигини англатади.

Ҳар иккала фаннинг ўз олдига қўйган мақсади ва шу асосда белгилаб берилган вазифалари муайян маънода функционал саводхонлик таркибига кирувчи ўқиш саводхонлигини айнан бошланғич синф ўқувчиларида шакллантиришдан кўзланган асосий мақсад билан мос келиши кўриниб турибди. Аммо ушбу мақсадга эришиш, белгиланган вазифалар асосида ўқув дастури ва дарсликларни ҳам шу мақсадга хизмат қиладиган мазмунда яратиш таълим жараёнини ташкил этишнинг энг муҳим қоидаларидан бири саналади.

Шу мақсадда тадқиқотимиз давомида она тили ва ўқиш фанига оид бўлган малака талаблари ичидан айнан ўқиш саводхонлигини шакллантириш билан боғлиқ бўлганларигагина эътиборингизни қаратамиз. 2017 йилда қабул қилинган ДТСда ўқиб тушуниш билан боғлиқ бўлган қуйидаги малака талаблари белгилаб олинган.

Она тили фани бўйича:

1. Нутқий компетенция

A1

- берилан топшириқ, содда матнларни тинглаб тушуна олади;
- матнни тушуниб ўқий олади.

A1+

- содда матннинг асосий мазмунини тушунади ва тушунтира олади;
- матн мазмунини тушуниб ифодали ўқий олади.

Ўқиш фани бўйича:

1. Адабий-нутқий компетенция

A1

- эртак, топишмоқ, мақол, тез айтиш, ривоят, ҳикоят, масал, халқ кўшиқлари, ҳикоя, шеърларни ўқиб тушунади ва мазмунини қайта сўзлаб бера олади;

- ёзма ва босма ҳарфларни, улар ифодаладиган товушларни тўғри талаффуз эта олади;

- матнни гап оҳангига риоя қилган ҳолда аниқ ва равоқ ўқий олади;
- бир дақиқада 50-55 сўзни ўқий олади;

- монологик ва диалогик нутқда ўз фикрини аниқ ифодалай олади;
- ўрганилган мавзулар доирасида 5-6 гапдан иборат кичик ижодий матн ёза олади;

- мактаб кутубхонасидан фойдалана олади;

A1+

- бир дақиқада 55-60 сўзни ўқий олади;
- асар қаҳрамонлари, табиат тасвири ҳақида 7-8 гапдан иборат кичик ижодий матн ёза олади;

2. Бадиий асарни таҳлил қилиш компетенцияси

A1

- матндаги сўз ва гапларнинг маъноларини тушуна олади;
- асар мазмунидан таъсирлана олади;
- халқ оғзаки ижоди намуналарини (эртақ, топишмоқ, мақол, масал, тез айтишни) фарқлай олади;

- ўрганилган асарларнинг номи, муаллифи, мазмуни ва қаҳрамонларини ажрата олади;

- асар қаҳрамонларига муносабат билдира олади;

- ўқилган асар мазмунига оид савол ва топшириқларга жавоб бера олади.

A1+

- мустақил ўқиш учун тавсия этилган асарларда тасвирланган воқеа-ҳодисалар мазмунини тушуниб, қайта ҳикоя қила олади, асар қаҳрамонларига муносабат билдира олади.

Барчамизга маълумки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизими ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармони [4] да “узлуксиз таълим мазмунини сифат жиҳатдан янгилаш”, “ўқитиш методикасини такомиллаштириш, таълим-тарбия жараёнига индивидуаллаштириш тамойилларини босқичма-босқич татбиқ этиш” каби вазифалар белгилаб берилган бўлиб, мазкур вазифалар асосида Она тили фанидан Миллий ўқув дастури [5] ни яратиш, бунинг учун эса етакчи олимлар томонидан “Умумий ўрта таълим мактабларида она тили фанини ўқитишни ривожлантириш концепцияси” [5] ишлаб чиқилди.

Шу асосда бугунги кунда ушбу миллий ўқув дастури асосида дарсликлар (1-3-синфлар учун “Она тили ва ўқиш саводхонлиги” дарслиги), машқ дафтари ҳамда ўқитувчилар учун методик қўлланмалар яратилиб, фойдаланишга топширилди. Бугунги кунда 1-3-синф ўқувчилари айнан шу дарсликлар асосида таълим олаётганлигини ҳисобга олган ҳолда биз Миллий ўқув дастурида ўқиш саводхонлигини шакллантириш билан боғлиқ таълим мазмуни қай даражада ёритилганлиги билан танишдик.



АДАБИЁТЛАР

1. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Toshkent – 2019.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qarori. Toshkent – 2019.

3. Umumiy o‘rta ta’limning ona tili fanidan davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturi. T.: 2017-yil, 6-aprel.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони. 2019 йил, 29 апрель.

5. Ona tili fani bo‘yicha Milliy o‘quv dasturi, 2020-yil.